

KONCEPTY – TEORIE – PARADIGMATA

Informační chování /
ISK
20. března 2015

ÚSTŘEDNÍ KONCEPT: TEORIE

System pojmů a tvrzení vysvětlujících vybrané fenomény

Funkce:

Umožňuje porozumět, vysvětlit, kritizovat, předvídat

Vede výzkum, pomáhá stanovovat výzkumné otázky

Poskytuje základ pro srovnávání s dalšími jevy

Umisťuje problémy do širšího kontextu

TEORIE V LIS

Dlouhodobá kritika LIS:

- ❑ nedostatek teorií
- ❑ kvalita teorií v LIS
- ❑ (souvisí s dlouhodobě pozitivistickým zaměřením vědního oboru)

Příčiny:

- ❑ theory – practice gap
- ❑ velké množství teorií implementovaných pouze pro řešení jednoho problému

ZÁKLADNÍ TEORETICKÉ PŘÍSTUPY

An example of two definitional approaches (May 2009)

	Positivist	Interpretive
Information	A real entity that exists independently of human's interaction with it	Something that is created as humans interact with each other and with the world
Information need	A real entity that exists in an actor's mind	An actor's realization that she misses something that is required to move from one situation to another

PŘÍKLAD: NĚKOLIK POHLEDŮ NA POZNÁVÁNÍ

The central is not
information but
man

PŘÍKLAD: NĚKOLIK POHLEDŮ NA INFORMACI

Information is defined as something that modifies an individual's knowledge structures or knowledge states

When information is perceived and received, it affects and transforms the recipient's state of knowledge

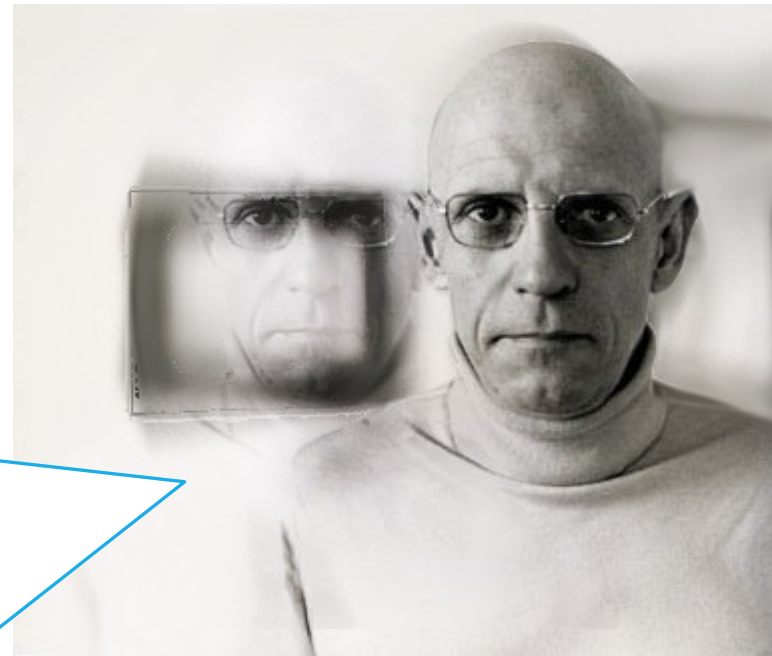
PŘÍKLAD: NĚKOLIK POHLEDŮ NA INFORMACI

Reality gets
captured in information.
Information holds
variable and constantly
changing versions of
reality.

PŘÍKLAD: NĚKOLIK POHLEDŮ NA INFORMACE / POZNÁVÁNÍ

Discourses consist of particular kinds of conceptualizations that allow reality to be "known" from a certain angle, and from that angle only. In different discourses, different aspects of reality become the focus of knowledge production. Discourses provide the reserve of themes and points of view that we use in **sense-making**. They enable us to know certain things and to speak in certain ways.

PŘÍKLAD: NĚKOLIK POHLEDŮ NA POZNÁVÁNÍ

The cognitive viewpoint looks at knowledge as individual mental states rather than as a social and cultural process or a cultural product.

ZAKOTVENÁ TEORIE

Zakotvená teorie = propojení pozitivistické a interakcionistické tradice

- Glaser, Strauss, 1967
- Strauss, Corbin, 1990

Pokus o vytvoření nové teorie na základě sběru dat o studovaném fenoménu – vysvětluje výzkumník, nikoliv aktér

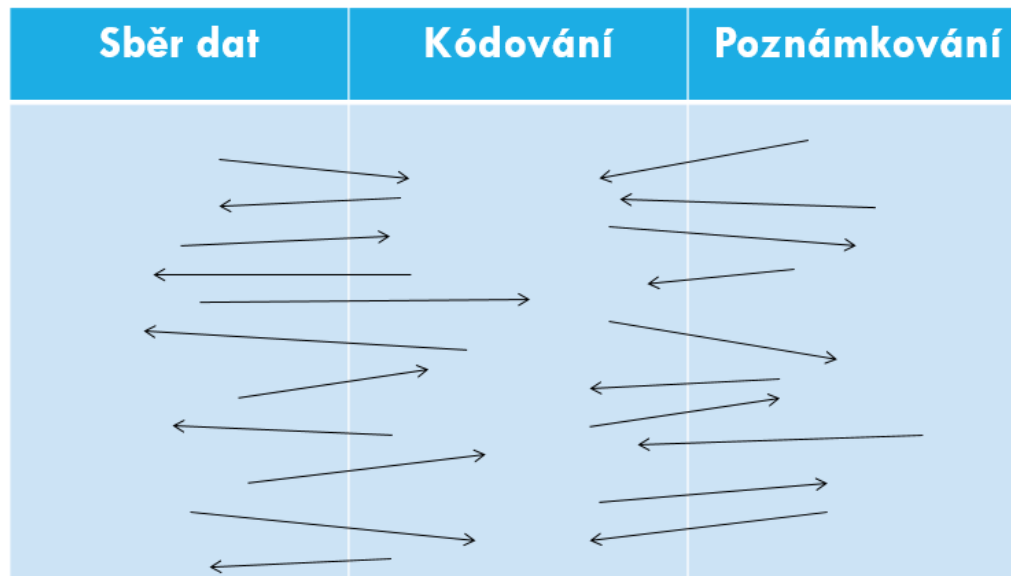
3 hlavní zásady:

- (Objektivní) **odstup od problému** (*vstup do terénu bez prekoncepce*) – zeptej se: *Co se tam děje? Je má domněnka o tom, co se děje, ve shodě s daty?*
- **Skeptický duch**: *Vysvětlení pocházejí z literatury či zkušeností. Chápej všechna vysvětlení jako prozatímní. Neustále je konfrontuj s daty.*
- Drž se **výzkumných procedur**
- **Teoretická citlivost**

ZAKOTVENÁ TEORIE

Theoretical sampling – současně probíhá sběr dat, analýza, výběr vzorku, až dojde k teoretické saturaci

Metoda **konstantního srovnávání** – metodologie není vytvořena předem, ale během výzkumu

ODKUD SI PŮJČUJEME TEORIE?

45 % ze sociálních věd

20 % z přírodních věd
vědy

5 % z humanitních věd

30 % informační

Pettigrew, K. E., & McKechnie, L.
(2001). Use of theory in information
science research.
Journal of the American Society for
Information Science and Technology,
52, 62–73.

ODKUD SI PŮJČUJEME TEORIE?

HIB

- Bates – Teorie sbírání plodů
- Belkin – Anomální stavy poznání
- Dervin – Sense Making
- Ellis – **Informační vyhledávání**
- Kuhlthau – **Proces vyhledávání informací**
- Taylor – Informační potřeby a vyjednávání

IR

- Harter – Psychologická relevance
- Ingwersen – Kognitivní IR teorie
- Salton – Model vektorového prostoru
- Schamber a spol. – Teorie relevance
- Wilson – Situační relevance

TEORIE POCHÁZEJÍCÍ PŘÍMO Z LIS

Informační hledání D. Ellise - The derivation of a behavioral model for information system design (1987).

empirický model

kognitivní paradigma

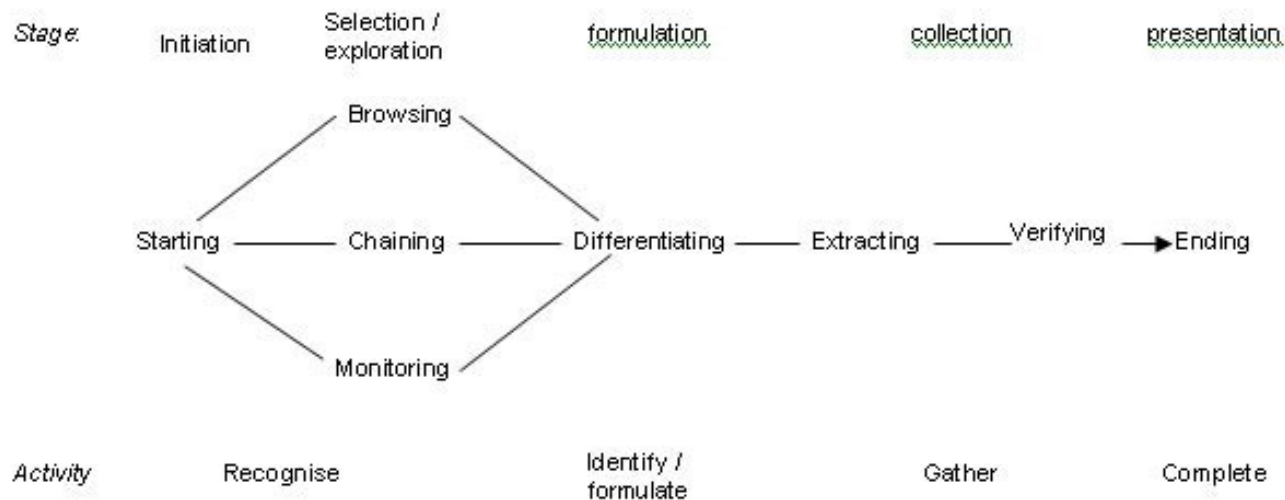
rozhovory s vědci z akademického i průmyslového prostředí

zakotvená teorie

INFORMAČNÍ HLEDÁNÍ D. ELLISE

za komplexními vzorci chování při hledávání informací
relativně malý počet činností

zahájení, řetězení, prohlížení, rozlišování, monitorování,
extrahování, ověření

TEORIE POCHÁZEJÍCÍ PŘÍMO Z LIS

Proces informačního vyhledávání C. Kuhlthauové model chápe vyhledávání jako konstrukci.

Popisuje běžné vzory uživatelských zkušeností a emoce, které v procesu vyhledávání zažívá.

Tasks	Initiation	Selection	Exploration	Formulation	Collection	Presentation
Feelings (affective)	Uncertainty	Optimism	Confusion/ frustration/doubt	Clarity	Sense of direction/ confidence	Satisfaction or disappointment
Thoughts (cognitive)	vague			focused	increased interest	
Actions (physical)	seeking relevant information, exploring			seeking pertinent information, documenting		

PROCES INFORMAČNÍHO VYHLEDÁVÁNÍ C. KUHLTHAUOVÉ

Proces má šest fází spojených s různými emocemi:

zahájení - nejistota a obavy,

výběr - optimismus,

průzkum - nejistota a pochybnosti,

formulace - sebedůvěra,

shromažďování - zájem a nadšení,

prezentace - porozumění.

princip nejistoty - informace nesnižuje vždy nejistotu,
může značit začátek učení a kreativity

zóna intervence - prostor, v němž uživatel potřebuje
asistenci, aby mohl pokročit v procesu vyhledávání dál.

TEORIE POCHÁZEJÍCÍ PŘÍMO Z LIS

**Elfreda Chatman – teorie
informační chudoby, life in the
round**

Jedna z nejdůležitějších teorií HII.

ECH jako první začala používat
teorie ze společenských věd

ELFREDA CHATMAN - POSTUPY

Studium „malých světů“ („small worlds“)

= světy, ve kterých se pohybuje omezený počet lidí, světy, které se vyznačují poměrně vysokou mírou prediktability. Lidé v nich sdílejí fyzický prostor i čas, ale také společné kulturní zvyklosti, porozumění.

Teorie, které E. Ch. používala při své dlouholetém výzkumu:

- Teorie difuze (studium žen na brigádách)
- Teorie odcizení (studium uklízeček na univerzitě)
- Teorie užití a uspokojení (→ koncept vyhýbání se informacím)
- Teorie sociálních sítí

TEORIE INFORMAČNÍ CHUDOBY

1. *Lidé, kteří jsou označeni za informačně chudé, vnímají svou situaci tak, že nemají žádný zdroj, jenž by jim mohl pomoci.*
2. *Informační chudoba je částečně spojena s rozdělením společnosti do tříd.*
3. *Informační chudoba je determinována sebe ochraňujícím chováním, které se používá jako reakce na společenské normy.*
4. *Utajování i klamání jsou sebe-ochraňující mechanismy vznikající kvůli pocitu nedůvěry v zájem nebo schopnosti ostatních poskytovat užitečné informace.*
5. *K rozhodnutí riskovat a prozradit své pravé problémy často ani nedojde kvůli pocitu, že negativní následky převýší výhody.*
6. *Nové znalosti budou selektivně předávány do informačního světa chudých lidí. Okolnost, která*

TEORIE LIFE IN THE ROUND

„Společenské normy“

vzory (kodexy) chování, které se vyskytují v malých světech. Díky těmto kodexům chování funguje v malém světě fungující řád, a tyto kodexy zajišťují funkčnost tohoto světa

„Pohled na svět“

mentální obraz (kognitivní mapa) , která interpretuje okolní svět. Například drogově závislá vězenkyně, která zpočátku pohrdá ostatními vězni, po čase pochopí, že je možné se asimilovat mezi ostatní a tím změní svůj dosavadní pohled na svět a změní svoje vědomí, což ji například může pomoci i z drogové závislosti

„Sociální typy“

jsou skupiny lidí ,jež se svými rysy a svým chováním liší od běžných členů. Identifikací sociálních typů pak můžeme lépe předvídat jejich chování.

TEORIE LIFE IN THE ROUND

TEORIE NORMATIVNÍHO JEDNÁNÍ

1) pro "život v kole" je nezbytný malý svět pojmů, protože vytváří další "insidery", kteří v tomto prostředí vytvářejí hranice pro chování.

2) Sociální normy veřejného chování se podrobují veřejné kontrole. Odehrává se to ve veřejné sféře, kde se považuje úsilí pro získání informací za vhodné nebo ne.

3) Výsledkem stanovení vhodného chování je vytvoření nového pohledu na svět. Tento pohled zahrnuje jazyk, hodnoty, smysl, symboly a kontext, který drží pohled na svět v časové hranici.

4) Pro většinu z nás, je pohled na svět brán jako "život v kole". Život je pro nás samozřejmostí, to znamená dostatečnou předvídatelnost problémů - pokud nevzniká kritický problém, není zde žádný důvod pro hledání informací. Lidé, kteří "žijí v kole" nebudou informace nikdy hledat za hranicemi svého světa.

5) Lidé, kteří "žijí v kole" nebudou získávat informace za hranicemi jejich světa.

6) Jednotlivci překročí hranice pouze pokud: - Informace je vnímána jako kritická - kolektiv očekává, že se jejich informace týká - že "život

VYPŮJČENÉ TEORIE

Social and Psychological Theorists, Theories and Theory Groups Often Invoked in Information Behavior Research

Theorist(s)	Theory or Concept(s)	Some Publications that Cite the Theory
Bandura 77, 86	Social Cognitive (Learning) Theory/Self-Efficacy	Baker 05; Case 04; Ford 03; Hepworth 04; Miwa 05; Nahl 05; Papa 00; Savolainen 01; Wilson 99, 05
Bakhtin 81; Berger & Luckmann 67; Foucault 72, 80; Garfinkel 84; Harré 84, 99; Knorr-Cetina 81; Latour 81; Potter 96	Social Construction of Reality / Knowledge, Discursive Action, Ethnomethodology, Positioning theory, Discourse Analysis	Bates 05; Budd 96, 01; Case 91; Chatman 91, 96; Day 05; Dervin 99; Frohmann 04; Given 02, 05; Joyce 05; Leckie 05; McKenzie 02; Olsson 05; Radford 01; Savolainen 93; Sundin 02; Talja 97, 05; Tuominen 97, 05; Williamson 02; Wilson 02
Bourdieu 84, 90	Theory of Taste/Distinction, Symbolic Violence	Dervin 99, 03; Leckie 05; Olsson 05; Pettigrew 01; Savolainen 95, 99; Seldén 01; Thomas 01; Van Snippenburg 96; Joyce 05
Certeau 84	Everyday Practice	Davenport 00; Joyce 05; Ross 05; Rothbauer 05
Csikszentmihalyi 90	Flow Theory	Baker 05; Case 00; Mick 92; Naumer 05
Fish 87; Iser 78; Suleiman 80	Reader Response Theory	Mick 92; Radway 85; Ross 99, 05; Scott 94; Stern 92
Fishbein 75	Theory of Reasoned Action (Expectancy-Value Theory)	Hirschman 86; Leung 99b; Toms 99; JohnsonD 97
Folkman 84, Miller 87	Stress and Coping Theory Monitoring & Blunting	Anderson 96; Baker 96, 99, 04, 05; Bryant 84; Case 05; Josefsson 06; Rees 00; Wilson 99, 05
Giddens 84	Structuration Theory	Dervin 92; Leckie 05; Pettigrew 01; Rosenbaum 93; Savolainen 93, 95; Williamson 02
Goffman 59, 74, 83	Presentation of Self (Face)	Case 04; Chatman 96, 00; Chelton 01; Dervin 82; Mokros 95; Mon 05; Nahl 05; Radford 01; Thivant 05; Tuominen 97
Granovetter 73, 82	Social Network Theory/ Strength of Weak Ties	Chatman 91; Dixon 05; Erdelez 00; Haythornewaite 96; Hersberger 01, 05; Huotari 01; Pettigrew 00, 01; Savolainen 01; Wicks 99

VYPŮJČENÉ TEORIE

Theorist(s)	Theory or Concept(s)	Some Publications that Cite the Theory
Habermas 84, 87	Theory of Communicative Action	Benoit 00, 05; Cornelius 96; Dervin 82, 89, 92, 99; Hagen 97; Timpka 90; Wersig 85
Kelly 55, 63	Personal Construct Theory	Bates 05; Cole 00; Julien 04; Kuhlthau 91, 93, 99, 04, 05; Williamson 05; Wilson 02
Lin 02	Social Capital	Case 06; Haythornewaite 96; Hersberger 01, 03, 05; JohnsonC 04, 05; Pettigrew 01
Merton 68, 72	Reference Group Theory (Insiders/Outsiders)	Chatman 90, 91, 96; Dawson 01; Huotari 01; Lin 72; Paisley 68; Sligo 00
Rogers 05	Diffusion of Innovation	Case 87; Chatman 86, 96; Crane 71; Crowley 05; JohnsonD 97; Lajoie-Paquette 05; McKechnie 01; Savolainen 01
Schutz 62, 64, 67	Phenomenology, Life World	Chatman 96, 00; Crowley 05; Kari 03; Marcella 05; Olsson 05; Savolainen 95; Wilson 81, 99, 02, 03
Smith 92	Optimal Foraging Theory	Jacoby 05; Sandstrom 94, 01; Williamson 97, 98, 99a
Zillman 85, 86, 94	Mood Management Theory	Kleiber 95; Stone 92; Wilson 99a

Bates – teorie z celé škály oborů, nejen sociálněvědních (princip nejistoty z kvantové fyziky, z kybernetiky...)

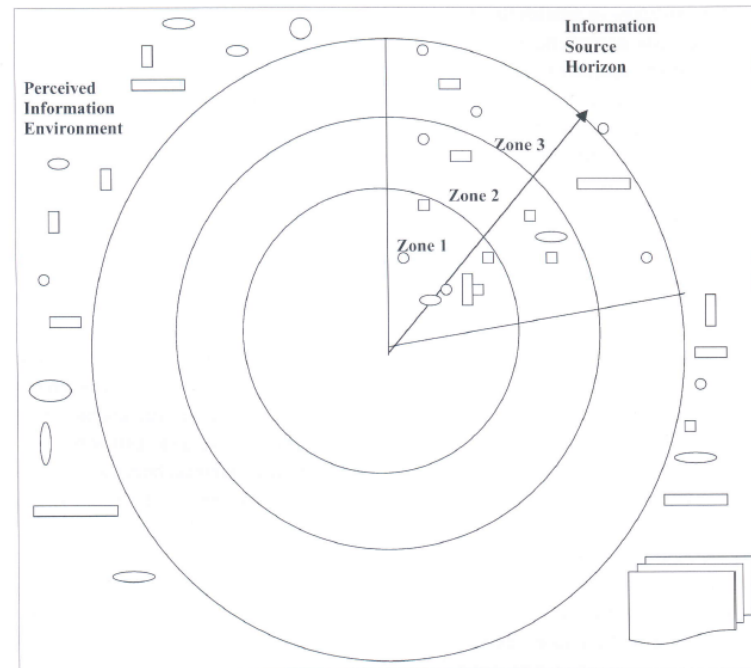

TEORIE + METODY = PŘÍSTUPY/FRAMEWORKY

Propojení teorie a metodologie

V některých případech se často využívané teorie a metodologické postupy ustálili → hovoříme o tzv. přístupu, frameworku

Informační horizonty (Dianne Sommerwald)

TEORIE + METODY = PŘÍSTUPY/FRAMEWORKY

Informační horizonty (Dianne Sommerwald)

Informační horizonty: soubor informačních zdrojů (v širším slova smyslu – dokumenty, sociální sítě, nástroje na IR..), který má daný jedinec k dispozici v daném kontextu. Sociální interakce mohou hranice IH posouvat.

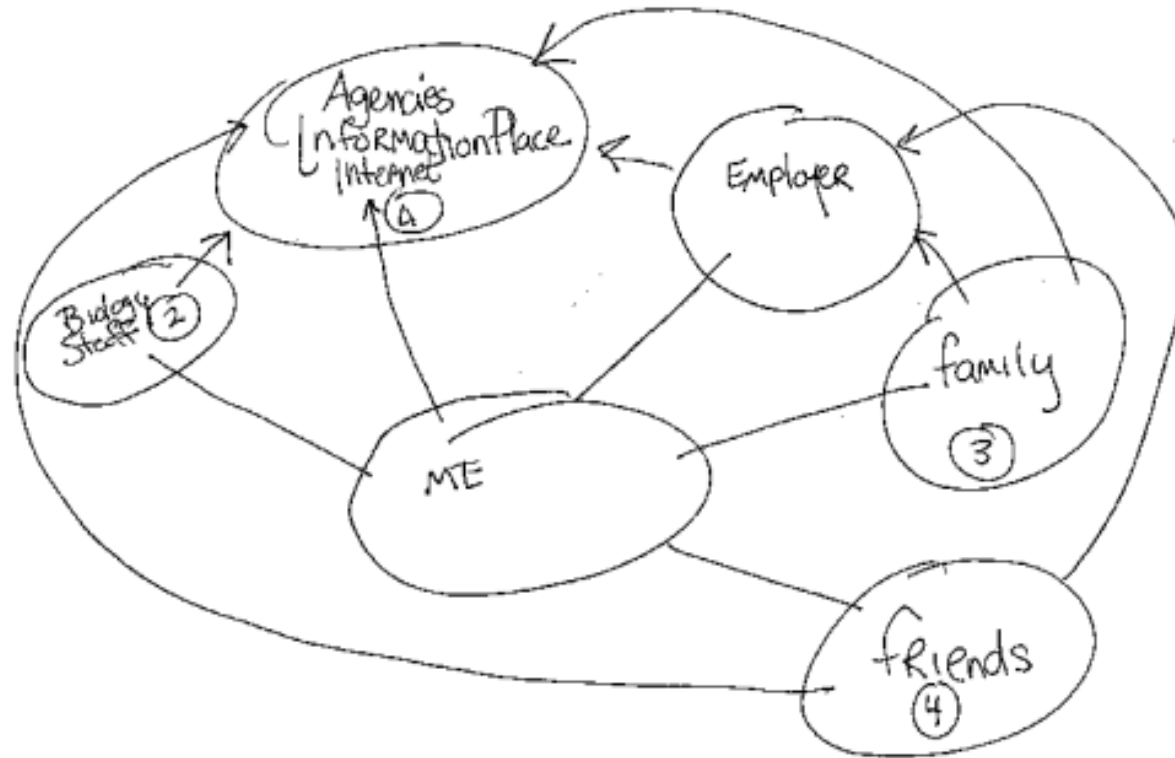
Metoda:

Testování verbálních a grafických vyjádření informačních horizontů

SONNENWALD – INFORMAČNÍ HORIZONTY

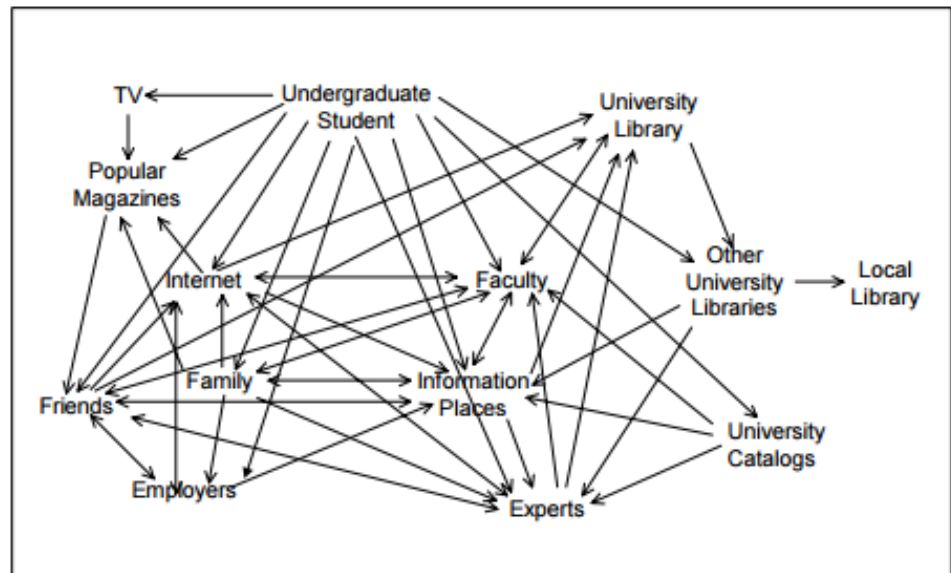
Dr. Smith
Mr. Gray
Claudia
Zendbia
Time
Clarissa
Infocetk
parenting
Internet
nurse
Mother
TLC
me

SONNENWALD – INFORMAČNÍ HORIZONTY

SONNENWALD – INFORMAČNÍ HORIZONTY

	AL	DB	KM	AR	DeK	ME	DoK	JI	DaK	JE	YE	# students	Total times mentioned
Internet	1	2	1	1	2	1	2,4,6,8	1	1	1	1	11	14
Faculty		1	2	4	2,4	2	3	2		2		8	9
Friends			3	3		5	7	1			3	6	6
Univ Library	3	3			3				2	3	4	6	6
Experts	2				1	4		2		2		5	6
"Info Places"	1						2,4,6,8	2		2		4	7
Family				1	1	3	5						
Other Univ Libraries	4							1					
Employer							1,6,8						
Local Library	5												
Popular Magazines				1,2									
TV				1									
University Catalogs								1					
Links among students and resources	7	3	3	10	9	5	18	16	2				

TEORIE + METODY = PŘÍSTUPY/FRAMEWORKY

Brenda Derwin – Sense-making metodologie

Teorie i metodologie, která byla vyvinuta pro studium situací, které zahrnují komunikaci. Je používána pro zkoumání situací, ve kterých se lidé snaží najít informaci, která jim pomůže, mezi mnoha potencionálními informacemi a rozhodnout se, jestli získaná informace byla užitečná

Specifická metoda: micromoment timeline interview

CONTEXT:

- power structures/dynamics
- organizational systems/procedures
- domain knowledge systems
- cultures/communities

OUTCOMES IN SITUATIONS:

- helps/facilitations
- hurts/hindrances
- consequences/impacts/effects

